

İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİNİN FƏLSƏFİ ASPEKTLƏRİ

Afaq RÜSTƏMOVA

*AMEA Fəlsəfə İnstitutu "İnformasiya
cəmiyyətinin fəlsəfi problemləri" şöbəsinin müdiri,
fəlsəfə elmləri doktoru*

İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİNƏ FƏLSƏFİ YANAŞMA

İnsanın yaşadığı müasir mühit yeni informasiya reallığının ciddi nəzəri-fəlsəfi dərkini tələb edir. Bu baxımdan "informasiya cəmiyyəti"-nin qnoseoloji funksiyası idrakda dünyaya baxışı müəyyənləşdirməkdən ibarətdir. Bu mənada informasiya fenomeninin öyrənilməsinin qnoseoloji perspektivləri sərhədsizdir, çünki idrak özü sonsuz prosesdir. Bu ümumelmi anlayış öz mahiyyətinin müxtəlifliyi ilə haqlı olaraq müasir fəlsəfi sistemə daxil olub. *"İnformasiya cəmiyyəti" anlayışının fəlsəfi mahiyyəti ondan ibarətdir ki, artıq bu hadisə fəlsəfi dünyagörüşündə özünəməxsus funksiyalar yerinə yetirməyə başlayıb.* Bu baxımdan insanın dünyada universal varlıq təcrübəsinin mühüm komponenti olan informasiyanın fəlsəfi analizinin böyük əhəmiyyəti vardır. Bir neçə onilliklərdə ki, dünya ictimaiyyəti tədricən və labüd şəkildə ictimai inkişafın yeni mərhələsi olan informasiya cəmiyyəti fenomenini dərk etməyə, öyrənməyə çalışır. Məsələyə bu kontekstdən yanaşıldıqda qətiyyətlə demək olar ki, informasiya cəmiyyəti tarixi reallıqdır.

Kompüter texnologiyaları vasitəsilə istənilən həcmdə informasiyanın bir an içində bütün dünyaya ötürülməsi imkanları bugünkü sivilizasiyanın informasiya erasına daxil olduğundan xəbər verir. Hazırda mövzu kifayət qədər geniş şəkildə müzakirə olunur və hadisəyə münasibət birmənalı deyil. Belə ki, başverənləri bəşəriyyət tarixində yeni eranın mahiyyətini əhatə edən mühüm hadisə kimi

qəbul edənlər də, hadisələri narahatlıqla izləyənlər və bu dəyişikliklərin insan həyatını çətinləşdirdiyini, onu gerçəklikdən uzaq olan virtual dünyaya apardığını hesab edənlər də vardır. Digərləri isə, informasiya texnologiyalarının açdığı yeni imkan və perspektivləri təqdir etməklə yanaşı, yaranan təhlükələrin dərk edilməsini və vaxtında aradan qaldırılmasını düzgün seçim hesab edirlər. Lakin informasiya cəmiyyətinin insan həyatını kökündən dəyişdirməsi fikri heç kəsdə şübhə doğurmur. Məsələ ondadır ki, informasiya çevrilişinin uğurları və parlaq perspektivləri ətrafında cərəyan edən eyforiya əhvali-ruhiyyəsi çəkildikcə mövcud təhlükələr və təhdidlər daha aydın şəkildə özünü göstərməyə başlayır. Qənaət isə ondan ibarətdir ki, rəqəmsal texnikanın və informasiya texnologiyalarının inkişafı cəmiyyət həyatına total təsir göstərir və bununla da sürətlə həyat şərtlərini dəyişdirir.

İnformasiya cəmiyyəti ictimai varlığa yeni sosial-fəlsəfi konsepsiya təqdim edir. Bu konsepsiya bəşəriyyətin inkişafında iqtisadi, siyasi, mədəni-estetik və əxlaqi-etik mərhələləri ehtiva edir. Təbii ki, tarixin dövrlərə, mərhələlərə ayrılması şərti xarakter daşısa da, məhz belə yanaşmada ictimai münasibətlərdə, insanların təfəkkür tərzlərində və davranışlarında baş verən dəyişiklikləri müəyyənləşdirmək mümkün olur. Burada, ilk növbədə, siyasi plüralizm, sosial ədalət, fərdi azadlıq, toleranlıq dünyagörüşü kimi ictimai şüurun ümumbəşəri dəyərlərindən söhbət gedir.

Bu gün informasiya cəmiyyətində istehsal sistemlərinin təşkili intellektual və informasiya imkanlarının aktivliyinin maksimallaşdırılması prinsiplərinə əsaslanılaraq, informasiyanın, texnologiyanın inkişaf və yayılması ilə gerçəkləşir. İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarının hərtərəfli inkişafı cəmiyyətin strukturunu köklü surətdə dəyişir. Lakin məsələ yalnız mövcud dəyişikliklərdə deyil. Yaranan yeni ictimai strukturlar müxtəlif sosial mahiyyət daşıyan nəticələrə səbəb ola bilirlər. Bunlar fərqli problemləri əhatə edir. Milyonlarla insanın ağır, üzücü işdən azad edilməsi və bunun sayəsində onların asudə vaxtdan səmərəli istifadəsi ilə yanaşı, qlobal iqtisadi böhranlara, işsizlik və güclü sosial sarsıntılara da səbəb olurlar.

Ən böyük təsirə isə insanların mənəvi dünyası məruz qalır və hətta əxlaqi dəyərlərin əsasları sarsıla bilər. Bəşəriyyətin inkişafını yalnız elm və texnikanın əldə etdiyi nailiyyətlər müəyyənləşdirmir, burada dövrün şərtlərinə müvafiq olaraq sosial sistemin tələbatlarını əks etdirən davranış normalalarının formalaşdırılması, mədəniyyətin inkişaf etdirilməsi kimi amillər də olduqca böyük əhəmiyyət daşıyır. Mədəniyyət isə mənəvi dəyərlərin həyata keçirilməsi prosesi olaraq, elm və texnikanın inkişafı istiqamətində cəmiyyətin əldə etdiyi nailiyyətlərlə yanaşı, insani münasibətlərin humanistləşdirilməsi səviyyəsini də xarakterizə edir. Mədəni proseslərin mahiyyətinin bu şəkildə dərk edilməsi belə bir qənaətə rəvac verir ki, bütün dəyişikliklər ümumbəşəri dəyərlər və humanizm prinsiplərinə əsaslandırılaraq həyata keçirilməlidir.

İnformasiya cəmiyyətinin metodoloji funksiyası onunla izah oluna bilər ki, o cəmiyyətin inkişafının tədqiq edilməsi istiqamətində nəzəri-idraki məsələlərin həllində bir üsul rolunu oynaya bilər. İnformasiya cəmiyyətinin yaranmasının mühüm səbəbləri kimi məlumatların, xüsusilə, elmi məlumatların həcmində sürətlə artması, kompüter və İnternet şəbəkələrinin geniş tətbiqi əsasında müasir informasiya-kommunikasiya infrastrukturunun yaradılması, istehsal proseslərində, texnikada, idarəetmədə və digər fəaliyyət sahələrində məlumatın (xüsusən də, nəzəri biliklərin) aktiv istifadəsi və s. hesab oluna bilər. Bu, onunla əlaqədardır ki, əsasən, praktiki və situativ biliklərin üstünlük təşkil etdiyi əvvəlki dövrlərdən fərqli olaraq, hazırda nəzəri biliklər mühüm mahiyyət daşıyır. Yəni “bilik cəmiyyəti” ifadəsi təsadüfən yaranmayıb. Burada bir haşiyə çıxmaq istərdik ki, insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrində informasiyanın üstünlüyü, müasir informasiya və kommunikasiya infrastrukturunun yaradılmasının texnoloji, sosial nəticələrinin miqyası nəzərə alınaraq, əksər hallarda informasiya və ya kompüter inqilabı ifadələri işlədilir. Bu kontekstdə “inqilab” anlayışından istifadəni o qədər də məqbul hesab etmirik. Yəqin ki, informasiya cəmiyyətini daha çox müasir dünyada baş verən dəyişikliklərdə təzahür edən tendensiya, istiqamət, bəşəriyyətin inkişaf tarixində mərhələ kimi nəzərdən keçir-

mək daha məqsəda uyğundur.

İnformasiya cəmiyyəti ideyası öz başlanğıcını postindustrial nəzərəriyyədən götürüb. Buna isə elmi-texniki tərəqqinin müxtəlif aspektlərinin sosiuma təsiri məsələlərinə diqqətin artması səbəb olub. Nəticə olaraq, bu sahəyə aid müxtəlif səpkili konsepsiyalar yaranıb. Burada (bu barədə çox deyilsə də) amerikalı sosioloq, futuroloq E.Tofflerin əsərlərinə diqqət yetirək. Onun tədqiqatlarında “Üçüncü dalğa” adlanan konsepsiya mühüm yer tutur. Toffler bəşəriyyətin inkişafında üç əsas dalğanı qeyd edir: aqrar, industrial və postindustrial.¹ Məlumdur ki, birinci dalğanı Toffler “kənd təsərrüfatı sivilizasiyası” adlandırır. Çinin, Hindistanın, Yunanıstanın, Romanın, Mərkəzi Amerikanın qədim sivilizasiyaları ümumi fundamental xüsusiyyətlərə malik idilər. Torpaq iqtisadiyyatın, həyatın, mədəniyyətin, ailə təşkilatının və siyasətin əsasını təşkil edirdi. Sadə əmək bölgüsü hökm sürürdü və bir neçə dəqiq müəyyənləşdirilmiş kasta, sinif mövcud idi: zadəganlar, ruhanilər, əsgərlər, qullar və təhkimçilər. Hakimiyyət sərt avtoritar xarakter daşıyırdı və insanın sosial mənşəyi onun həyatda yerini müəyyən edirdi.

İndustrial inqilabı Toffler əvvəllər mövcud olmuş ictimai institutları və həyat-tərzini dəyişdirən “ikinci dalğa” adlandırır. Tofflərə görə, XX əsrin birinci yarısında “industrial sivilizasiya” qəti olaraq bərqərar oldu, lakin tez bir zamanda bəşəriyyəti yeni bir dalğa (postindustrial) çulğadı. Bu dalğa özü ilə yeni institutlar, münasibətlər və dəyərlər gətirdi. Üçüncü dalğa dünyaya yeni baxışlar sistemi, informatika, elektronika, molekulyar biologiya sahələrinə yeni elmi-texnoloji nailiyyətlər təqdim etdi.²

XX əsrin 60-70-ci illərində inkişaf etmiş ölkələrdə informasiya texnologiyalarının və bununla əlaqədar olaraq baş verən proseslərin cəmiyyətin inkişafına əhəmiyyətli təsiri aydın oldu. Bu təsirlərin dərk edilməsinə cəhdlər informasiya cəmiyyəti konsepsiyasının

¹ Чугунов А.В. Развитие информационного общества: теории, концепции и программы: Учебное пособие. СПб.: Ф-т филологии и искусств СПбГУ, 2007.

² Вах: Тоффлер Э. Третья волна. М.: АСТ, 1999.

yaranmasına səbəb oldu. İnformasiya cəmiyyətində aparıcı dəyər və strukturyaradıcı mənbə informasiyadır. Belə cəmiyyət, adətən, sivilizasiyanın təkamülündə yeni bir mərhələ, ictimai inkişafın yeni fazası kimi nəzərdən keçirilir.

Hazırda informasiya cəmiyyəti nəzəriyyəsi aktiv şəkildə inkişaf edir. Bu inkişaf sosiologiyanın, iqtisadiyyatın, politologiyanın, fəlsəfənin, kulturologiyanın və s. elm sahələrinin konvergensiyası (yaxınlaşma, uyğunlaşma) şəklində baş verir.

İnformasiya cəmiyyətində kompüterləşmə prosesi insanların etibarlı məlumat mənbələrinə çıxış əldə etməsinə, rutin işlərdən xilas olmasına, istehsalın yüksək səviyyədə avtomatlaşdırılmasına imkan yaradır. “İnformasiya cəmiyyəti” anlayışı ABŞ və Yaponiyada elmi dövriyyəyə demək olar ki, eyni zamanda daxil olmuşdur. “İnformasiya cəmiyyəti” nəzəriyyəsi A.Toffler, T.Stounyer, Y.Masuda, D.Bell, N.Viner, P.Draker, M.Kastels, M.Maklün və b. tərəfindən inkişaf etdirilmişdir. Hələ 1940-cı ildə Norbert Viner “kommunikativ cəmiyyət” haqqında söhbət açmış və ilk dəfə olaraq onun inkişaf istiqamətlərini, etik problemlərini qeyd etmişdir. Müasir tədqiqatçılar “informasiya cəmiyyəti” ifadəsinin müəllifinin Tokio Texnologiya İnstitutunun professoru Yu Xayaşi olduğunu iddia edirlər. 1972-ci ildə yaponlar informasiyanın inkişafı ideyasını irəli sürdülər və ölkələrini informasiya cəmiyyəti istiqamətində inkişaf etdirmək qənaətinə gəldilər. O zaman hələ Bellin konsepsiyaları meydana gəlməmişdi və hadisə yalnız cəmiyyətdə informasiyanın rolunun artırılması kimi xarakterizə olunurdu. Lakin sonralar, bütövlükdə, “informasiya cəmiyyəti” konsepti yarandı və bu konsept cəmiyyətdə sənayenin deyil, məhz informasiyanın müəyyənəddici rol oynadığı postsənaye cəmiyyətinin mahiyyətini müəyyənləşdirdi.

İnformasiya cəmiyyətinə dair çoxlu sayda təriflər mövcuddur. Yapon sosioloqu və futuroloqu, informasiya cəmiyyəti konsepsiyasının müəlliflərindən biri olan Yonedzi Masudanın 1983-cü ildə “İnformasiya cəmiyyəti postindustrial cəmiyyət kimi”¹ kitabı işıq üzü gördükdən sonra elmi ictimaiyyət yaponların informasiya cə-

¹ <https://iphras.ru/page46589323.htm>

miyyətinə dair təqdim etdikləri şərtlərə diqqət yetirməyə başladı. Yonedzi Masuda “informasiya cəmiyyəti” anlayışının formalaşmasında ciddi işlər görən ilk alimlərdən olmuşdur. Masuda postidustrial cəmiyyəti daha çox iqtisadi rakursda görürdü. O, hesab edirdi ki, maddi əmtəə deyil, informasiya əmtəəsi cəmiyyətin inkişafında hərəkətverici qüvvə olacaq. Yeni cəmiyyətin əsasını Masuda insanın əqli əməyini əvəz edən və ya onu gücləndirən kompüter texnologiyalarında görürdü. O, belə hesab edirdi ki, informasiya inqilabı tez bir zamanda yeni məhsuldar qüvvəyə çevriləcək və koqnitivliyin, sistemləşdirilmiş informasiyanın, texnologiya və biliyin kütləvi istehsalını mümkün edəcək.¹

Masuda ideal cəmiyyətə aşağıdakı parametrləri daxil edir: zamanın dəyərləndirilməsi; qərarların qəbul edilməsində sərbəstlik və imkanların bərabərliyi; müxtəlif azad ictimai birliklərin inkişaf etməsi; cəmiyyətdə qarşılıqlı sinergetik əlaqə; yuxarıdan, hakimiyyət idarəetməsindən azad olan funksional birliklər.² Masuda qlobal informasiya cəmiyyətində insani dəyərlərin transformasiyasına diqqət yetirmiş və belə qənaətə gəlmişdir ki, o kiçik hökumət və dövlət aparatına malik sinifsiz və konfliktsiz bir cəmiyyət olacaq. Alim, qeyd edirdi ki, əmtəə istehlakının əsas xarakterik xüsusiyyət daşdığı sənaye cəmiyyətindən fərqli olaraq, informasiya cəmiyyətini səciyyələndirən əsas məqam zamandır. Təbii ki, Masuda öz fikirlərində informasiya cəmiyyətinin imkanlarını ideallaşdırırdı. Bununla belə o, öz yanaşmasında informasiya cəmiyyətinin gələcək inkişaf perspektivini fənlərarası baxımdan təqdim edirdi və sonrakı dövrlərdə bu kontekst həm müxtəlif iqtisadi nəzəriyyələrdə, həm də sosiomədəni, fəlsəfi yanaşmalarda öz ifadəsini tapdı.

İnformasiya cəmiyyətinin konturlarını müəyyən edən məlumatlar Yapon hökumətinə XX əsrin 60-cı illərinin sonu 70-ci illərin əvvəllərində təqdim olunmuşdur. Lakin, qeyd etmək lazımdır ki, hələ 40-cı illərdə avstraliyalı iqtisadçı alim A.Klark informasiya cə-

¹ file:///C:/Users/User-PC/Downloads/informatsionnoe-obschestvo-evolyutsiya-kontseptsii-v-istoricheskoy-perspektive.pdf

² <https://iphras.ru/page46589323.htm>

miyyətinin perspektivlərindən bəhs etmişdir. 50-ci illərdə isə amerikalı iqtisadçı F.Maxlup informasiya iqtisadiyyatının yaranması haqqında məlumat vermişdir. Qeyd etmək istərdik ki, "informasiya cəmiyyəti" paradigmasının yaranmasında belə dəqiqliklərə varmağımızın əsas səbəbi ondan ibarətdir ki, bu sahəyə aid müəyyən ideya, fikir, elmi konsepsiya irəli sürən alim və tədqiqatçılar diqqətdən kənardə qalmasınlar.

İnformasiya cəmiyyəti konsepsiyasının yapon variantı, ilk növbədə, Yaponiyanın iqtisadi inkişafını nəzərdə tuturdu və qeyd olunan yanaşma hadisənin sərhədlərini məhdudlaşdırırdı və bir növ, tətbiqi xarakter daşıyırdı. XX əsrin 70-ci illərində informasiya cəmiyyəti ideyası ABŞ-da və Qərbi Avropa ölkələrində populyar olmağa başladı. Bu sahədə ən məşhur nəzəriyyələrdən biri Kolumbiya və Harvard universitetlərinin professoru, amerikalı sosioloq və iqtisadçı Daniel Bell tərəfindən yaradılmışdır. D.Bell "İnformasiya cəmiyyətinin sosial sərhədləri"¹ əsərində postsənaye və informasiya cəmiyyəti ideyalarının konvergensiyası variantını irəli sürdü. O, cəmiyyətin yeni tipini XX əsrin ikinci yarısından başlayaraq aqrar və sənaye tipindən sonra gələn postindustrial tip adlandırmışdır. Bell yeni cəmiyyətdə informasiyanı ictimai strukturun əsası kimi nəzərdən keçirir. Öz növbəsində, Bell postindustrial cəmiyyətin 11 xüsusiyyətini qeyd edir: nəzəri biliyin mərkəzi rolu; yeni intellektual texnologiyaların yaradılması; bilik daşıyıcılarının artması; əmtəə istehsalından xidmət istehsalına keçid; əməyin xüsusiyyətinin dəyişməsi (əgər əvvəllər əmək insanla təbiət arasında qarşılıqlı münasibət kimi təzahür edirdisə, postindustrial cəmiyyətdə o (yəni əmək) insanların qarşılıqlı əlaqələrində ifadə tapır); qadınların rolu (ilk dəfə olaraq qadınlar iqtisadi müstəqillik üçün etibarlı əsas əldə edirlər); elm özünün yetkin səviyyəsinə çatır; situslar (situs - postindustrial cəmiyyətdə hansı təbəqəyə aidiyyətindən (statusundan) asılı olmayaraq, insanların peşə və maraq dairəsinin ümumiliyi istiqamətində sosial struktur elementi) siyasi vahidlər kimi; meritokratiya (sosial mənşəyindən və maliyyə imkanlarından asılı olmayaraq cə-

¹ Bell D. The Social Framework of the Information Society. Oxford, 1980.

miyyətdə ən qabiliyyətli insanların rəhbər mövqeləri tutmasına dair idarəetmə prinsipi); maddi nemətlərin məhdudluğunun sonu; informasiyanın iqtisadi nəzəriyyəsi.¹

Qeyd etmək lazımdır ki, Bellin bu nəzəriyyəsinin inkişafında amerikan futuroloqu A.Tofflerin apardığı tədqiqatların böyük təsiri olmuşdur. Tofflərə görə, postindustrial cəmiyyət kompüterlərin, yüksək texnika və texnoloji avadanlıqların yayılması, biotexnologiyaların, genetika mühəndisliyinin, informatikanın, elektronikanın, tele və video kommunikasiya növlərinin, informasiyanın durmadan inkişafı fonunda, bir növ, "üçüncü dalğa" mahiyyəti daşıyır.² Yəni ki, məhz bu sahələr postidustrial istehsalın əsasını ehtiva edir. Başqa sözlə, cəmiyyətin əsas hərəkətverici qüvvəsini informasiya, yaradıcılıq və intellektual texnologiya təşkil edir. Sosial planda bu hadisənin mühüm cəhəti isə elmi-texniki sahədə çalışan işçilərin sayının artması, sinfi qarşıdurmaya son qoyulması və sosial ziddiyyətlərin aradan qaldırılması, siyasi mənada isə, demokratiyanın bərqərar olması ilə xarakterizə olunur. Yəni informasiya cəmiyyəti özü ilə yeni institutların, münasibətlərin, dəyərlərin, həyat tərzinin yaranmasını şərtləndirir.

İnformasiya cəmiyyəti konsepsiyasını amerikalı alim, XX əsrin menecment nəzəriyyəçilərindən olan Piter Ferdinand Druker tamamilə fərqli cəhətdən xarakterizə edir. Ənənəvi kapitalizmdən imtina ideyası onun təliminin əsasını təşkil edir. Əldə ediləcək irəliləyişin mühüm əlamətləri isə biliyə və informasiyaya istiqamətlənməyə, kapitalist şəxsi mülkiyyətdən imtinaya, müasir insanda yeni dəyərlər sisteminin formalaşdırılmasına, iqtisadiyyatın və sositumun qloballaşması sayəsində milli dövlətin transformasiyasına əsaslanan sənaye təsərrüfatından iqtisadi sistemə keçid hesab olunur. Müasir dövr, P.Drukerin fikrincə, radikal dəyişikliklər zamanıdır. *Bunun səbəbi isə telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafı sayəsində bəşəriyyətin kapitalist cəmiyyətini biliyə əsaslanan cəmiyyətlə əvəzləmək imkanlarının əldə edə bilməsindədir.*

¹ Вах: Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. М., 1999.

² http://www.read.virmk.ru/present_past_pdf/Toffler_Tretiya_Volna.pdf

Bir cəhəti qeyd etmək istərdik ki, hələ XX əsrin əvvəllərində kanadalı filosof, kommunikasiya sahəsində görkəmli nəzəriyyəçi Marşall Maklün hələ XX əsrin əvvəllərində informasiya texnologiyaları haqqında ciddi məlumatlar vermişdir. Maklün sivilizasiyaların inkişafını üç mərhələyə bölür: kollektiv həyat tərzı prinsiplərinə əsaslanan ibtidai, yazıdan əvvəlki mədəniyyət, yazılı- çap mədəniyyəti və elektron cəmiyyət mərhələsi. Sonuncu mərhələdə insan çap olunmuş mətndən imtina edir və elektron obrazların dərinə keçir.

Deyilənlərdən məlum olur ki, XX əsrin 60-cı illərindən bu günə qədər informasiya cəmiyyətinin mahiyyətini açan şərhlər irəliyə sürülür. Təqdim edilən fikirlərin müxtəlifliyinə baxmayaraq informasiya cəmiyyəti, əsasən, aşağıda göstərilən xüsusiyyətlərdə nəzərdən keçirilir: ilk növbədə, bu, kompüter texnologiyalarının, telekommunikasiya texnologiyalarının, güclü informasiya infrastrukturunun yüksək inkişaf səviyyəsidir. Buradan informasiya cəmiyyətinin insanların daha geniş şəkildə informasiya əldə etmək kimi mühüm bir xüsusiyyəti meydana çıxır. Bütövlükdə isə, informasiya cəmiyyətinə dair bütün konsepsiya və proqramlarda informasiyanın və biliyin informasiya epoxasında cəmiyyətin strateji resursu olması qənaəti irəli sürülür.¹

İnformasiya cəmiyyəti ideologiyası çərçivəsində sonrakı dövrlərdə müxtəlif istiqamət və tendensiyalar formalaşmağa başladı. Bu istiqamətdə 2000-ci ilin iyul ayında Okinavada keçirilən "Böyük səkkizlik" (İngiltərə, Almaniya, İtaliya, Kanada, Rusiya, ABŞ, Fransa, Yaponiya) ölkələrinin sammitində "Qlobal İnformasiya Cəmiyyəti Xartiyası"nın (Okinawa Charter on Global Information Society) qəbul etdiyi sənəd mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Burada belə bir qənaətə gəldi ki, bəşəriyyətin gələcəyi informasiya cəmiyyətinin inkişafı ilə müəyyənləşir. İnkişaf dedikdə isə, ilk növbədə, informasiya siyasətinin həyata keçirilməsi və formalaşdırılması, informasiya bərabərsizliyinin aradan qaldırılması, bu sahəyə aid proqramların həyata keçirilməsi məsələləri nəzərdə tutuldu və dövlətlərin, ölkələrin belə bir cəmiyyətə daxil olmaları üçün əsas prin-

¹ <http://www.un.org/ru/events/pastevents/wsis.shtml>

siplər müəyyənləşdirildi. Bu prinsiplər aşağıdakı kimi ümumiləşdirilə bilər: İnformasiya-Kommunikasiya Texnologiyaları XXI əsrdə cəmiyyətlərin inkişafına təsir edən mühüm amillərdən biridir. Bunlar insanların həyat tərzlərinə, cəmiyyətin bütün sahələrinin fəaliyyətinə, hökumət və vətəndaş cəmiyyətinin qarşılıqlı əlaqələrinə təsir edir. İKT ümumdünya iqtisadiyyatının sürətlə inkişaf etməsinə stimül verir və hamının qarşısında geniş imkanlar açır; iqtisadi və sosial transformasiyada İT-nin stimullaşdırıcı rolu ondan ibarətdir ki, o bilik və ideyaların əldə edilməsində insanlara və cəmiyyətlərə imkan yaradır; qeyd edilən məqsədlərə nail olmaq üçün G8 ölkələrinin liderləri bütün insanların hər yerdə, istisnasız olaraq global informasiya cəmiyyətindən faydalana bilmək prinsipinə sadıq olduqlarını təsdiq etdilər. İnformasiya cəmiyyətinin dayanıqlığı informasiya və biliklərin sərbəst mübadiləsinə, qarşılıqlı tolerantlığa və digər insanların özünəməxsusluqlarına hörmət kimi cəmiyyətin inkişafına stimül verən demokratik dəyərlərə əsaslanır; "Böyük səkkizlik ölkələri"nin rəhbərləri qeyd etdilər ki, Xartiya, hər şeydən əvvəl, həm dövlət, həm də özəl sektorlarda beynəlxalq informasiya və bilik sahəsində boşluqların aradan qaldırılmasına çağırışdır. İT sahəsində aparılan siyasət və fəaliyyət dünya miqyasında sosial və iqtisadi tərəqqinin əldə edilməsi naminə qarşılıqlı əlaqələrin metodlarında dəyişikliklərin reallaşdırılmasına şərait yarada bilər. Birgə siyasi əməkdaşlıq daxil olmaqla, iştirakçılar arasında effektiv tərəfdaşlıq da informasiya cəmiyyətinin rəşional inkişafının əsas elementi hesab olundu.¹

Burada qəbul olunan Nizamnamə dörd müddəanı özündə cəmləşdirir:

- rəqəmsal texnologiyaların imkanlarından istifadə;
- elektron-rəqəmsal uyğunsuzluqların aradan qaldırılması;
- ümumi iştiraka nail olma;
- gələcək inkişaf.²

Yəni 2000-ci ildə qəbul edilmiş Xartiya və buna müvafiq

¹ <http://www.iis.ru/library/okinawa/charter.ru.html>

² http://society.polbu.ru/kopylov_pravo/ch02_i.html

2001-ci ildə təqdim edilən plan inkişafda olan ölkələrin siyasətini yeni texnologiyaların inkişaf etdirilməsinə istiqamətləndirdi.

10-12 dekabr 2003-cü ildə İnformasiya cəmiyyəti məsələlərinə dair yüksək səviyyədə Ümumdünya Görüşünün Cenevrə mərhələsi baş tutdu. Ümumdünya Sammitinin iştirakçılarının 2003-cü ildə Cenevrədə qəbul etdikləri Deklarasiyada birinci bölmə “İnformasiya cəmiyyətinin ümumi konsepsiyası” adlanır. Burada qeyd olunur: “Biz, 10-12 dekabr 2003-cü il tarixlərində Cenevrədə İnformasiya Cəmiyyəti Ümumdünya Sammitinin birinci mərhələsini keçirmək üçün toplanmış dünya xalqlarının nümayəndələri bildiririk ki, ayrı-ayrı şəxslərin və xalqların informasiya və bilik yaratmaq və onlardan istifadə etmək imkanlarının tam şəkildə həyata keçirilməsi üçün Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Nizamnaməsinin məqsəd və prinsipləri əsasında davamlı inkişafa və həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsinə töhfə vermək naminə İnsan hüquqlarının Ümumi bəyannaməsinə tam şəkildə riayət etmək və onu müdafiə etməklə informasiya cəmiyyəti qurmağa qətiyyətliyik”.¹

İnformasiya cəmiyyəti məsələlərinə dair yüksək səviyyədə Ümumdünya Görüşünün fəaliyyəti 2015-ci ilədək yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulan işlərin həyata keçirilməsi üçün zəruri sərmayələr cəlb etmək məqsədi ilə dövlət və özəl sektorlar arasında tərəfdaşlıq münasibətlərinin qurulmasına yönəlmişdi. Ümumdünya Görüşündə 175 ölkədən yüksək səviyyəli nümayəndə heyəti, o cümlədən 50 dövlət rəhbəri, və vitse-prezidentlər iştirak etmişlər. Ümumilikdə, informasiya cəmiyyəti məsələlərinə dair Ümumdünya Görüşündə 11 000 nəfər insan iştirak etmişdir. Görüşün gedişatında “İnformasiya cəmiyyətinin quruluşu yeni minilliyin qlobal məsələsidir” başlığı altında prinsiplər deklorasiyası qəbul edilmişdir. Bu deklorasiya yeni yaranan informasiya cəmiyyətinin təməlini qoydu.

¹ Организация Объединенных Наций, ЮНЕСКО. Всемирная встреча на высшем уровне по вопросам информационного общества (г.Женева, 2003 г.). Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии: Декларация принципов (Документ WSIS-03/GENEVA/ DOC/ 4-R, 12 декабря 2003 года.

18 noyabr 2005-ci ildə keçirilən İnformasiya cəmiyyəti məsələlərinə dair yüksək səviyyədə Ümumdünya Görüşünün Tunis mərhələsi isə dövlət idarəetmə orqanlarının, hökumətlərarası və qeyri-hökumət təşkilatlarının, özəl sektor və vətəndaş cəmiyyəti nümayəndələrinin iştirak etdiyi çoxtərəfli bir prosesdir. Əsas məqsəd isə, informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sahəsində rəqəmsal inqilabın potensialını insanlığa xidmət etmək istiqamətinə yönəltməkdən ibarət olmuşdur.

Sonda fikrimizi ümumiləşdirərək belə bir qənaət irəli sürə bilərik ki, gerçəkliyin dərk edilməsinin informasiya paradigması informasiya cəmiyyəti şəraitində biliyin funksiyası ilə sıx surətdə bağlıdır. Müasir dövrdə informasiyanın fəaliyyət xüsusiyyətləri, informasiya proseslərinin inkişafı ictimai həyatın bütün sahələrinə, o cümlədən, biliyin inkişaf xüsusiyyətlərinə sirayət edir və hazırda informasiyanı biliyə çevirməyi bacaran və təbii ki, bu prosesi reallaşdıra biləcək vasitələrə malik olan ölkələrin inkişaf səviyyəsi yüksəkdir.

Açar sözlər: *informasiya cəmiyyəti, informasiya cəmiyyətinin qnoseoloji funksiyası, informasiya cəmiyyətinin metodoloji funksiyası, informasiya cəmiyyəti ideyası, informasiya cəmiyyətində mənavi dəyərlər.*

ФИЛОСОФСКИЙ ПОДХОД К ИНФОРМАЦИОННОМУ ОБЩЕСТВУ

РЕЗЮМЕ

Переход к новой, информационной стадии общественного развития является предметом научных и философских изысканий, начиная еще с середины XX в. Актуальность данного процесса обусловлена наличием глобальных проблем современного информационного общества, а также заинтересованностью мировой общественности в развитии информационно-коммуникационных технологий. Информационное общество - это стадия общественной эволюции, характеризующаяся развитием информационно-коммуникационных технологий с целью эффективного использования знаний, главными продуктами которых на экономическом рынке являются услуги и информация. Статья посвящена философским проблемам информационного общества. Автор отмечает, что основной гносеологической функцией «информационного общества» является определение взгляда на мир в процессе познания. В этом смысле, можно заниматься изучением гносеологических перспектив данного феномена, поскольку сама концепция познания представляет собой продолжительный процесс. «Информационное общество» как общенаучное понятие, многообразное по своей сущности, включено в современную философскую систему. Автор отмечает, что философская сущность данного понятия выполняет конкретную функцию в философском мировоззрении.

Ключевые слова: *информационное общество, гносеологическая функция информационного общества, методологическая функция информационного общества, идея информационного общества, моральные ценности в информационном обществе.*

**PHILOSOPHICAL APPROACH TO
INFORMATION SOCIETY**

ABSTRACT

The transition to a new, informational stage of social development has been the subject of scientific and philosophical works since the middle of the 20th century. The relevance of this phenomenon is due to the presence of global problems of the modern information society, as well as the global interest in the development of information and communication technologies in the world. The information society is a stage of social evolution, which is characterized by the development of information and communication technologies for the effective use of knowledge, where the main products on the economic market are services and information. The article is devoted to the philosophical problems of the information society. It notes that the main epistemological function of the "information society" is to determine the world view in cognition. In this sense, there is no limit in studying the epistemological perspectives of this phenomenon, since the very concept of knowledge is an endless process. "Information society" as a general scientific concept with the diversity of its essence was included in the modern philosophical system. The author notes that the philosophical essence of this concept lies in the fact that it performs a specific function in the philosophical worldview.

Keywords: *information society, the gnoseological function of the information society, the methodological function of the information society, the idea of the information society, moral values in the information society.*